

Holland, historisch tijdschrift

Tweemaandelijkse uitgave van de Historische Vereniging Holland

Eenendertigste jaargang

Dordrecht 1999

Worstelen om te overleven. De zorg om het bestaan in het Memoriaal van Hermanus Verbeek (1621-1681)

Hermanus Verbeek, een Amsterdammer geboren in 1621 en overleden in 1681, was een productief dichter. Hij schreef verschillende gelegenheidsgedichten, liederen, sonnetten en toneelstukken. Of iemand ooit van zijn poëzie kennisgenomen heeft, is zeer de vraag. Er is namelijk nooit iets van in druk verschenen, we kennen de gedichten alleen maar in de handschriften van Verbeek. In poëtisch opzicht was Hermanus zeker niet uitzonderlijk begaafd. Toch zijn de twee boekbanden met zijn handschriften wel van belang, want daarin bevindt zich namelijk ook het 'Memoriaal ofte mijn levensraijnsinghe', het in dichtvorm gegoten levensverhaal van Hermanus Verbeek.¹ Autobiografieën uit de 17e eeuw zijn vrij zeldzaam en egodocumenten van eenvoudige figuren zijn er helemaal weinig.² Het Memoriaal van Hermanus Verbeek is bijzonder omdat het hier gaat om een vroeg voorbeeld van een Nederlandse autobiografie en omdat het geschreven is door iemand van eenvoudige komaf. Het Memoriaal biedt een zeldzame blik op het leven van een gewone man in de 17e eeuw.

Het handelen van historische individuen als Verbeek krijgt onder historici steeds meer aandacht. De structurele benadering van de geschiedenis, die uitging van het idee dat menselijk handelen bepaald wordt door de samenleving overkoepelende processen, heeft plaatsgemaakt voor het besef dat individu en structuur elkaar wederzijds beïnvloeden. Het gaat in de geschiedwetenschap niet meer alleen om het beschrijven van de beperkingen die de maatschappelijke context een individu oplegt. De aandacht richt zich nu ook op de manier waarop mensen gebruik maken van de omstandigheden en op de mogelijkheden die de context aan de individuele mens biedt.³ Vooral in de cultuurgeschiedenis heeft deze theoretische notie ingang gevonden. In de sociaal-economische geschiedenis is de individuele benadering minder in zwang. Groepen en structuren voeren bijvoorbeeld nog steeds de boventoon in het recente handboek van De Vries en Van der Woude.⁴ Het economisch handelen van individuen kan echter op steeds meer belangstelling rekenen, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de aandacht voor de rol van ondernemers in de geschiedenis.⁵

Het economische leven is een belangrijk thema in de autobiografie van Verbeek. Hij schreef voortdurend over de zorgen in zijn bestaan, bijvoorbeeld over de problemen die hij had bij het verwerven van een inkomen. Telkens weer werd hij bezocht door tegenslagen die

1 Hermanus Verbeek, *Memoriaal ofte mijn levensraijnsinghe*. Uitgave verzorgd door Jeroen Blaak (Hilversum 1998).

2 Rudolf Dekker, 'Dat mijn lieve kinderen weten zouden ...'. Egodocumenten in Nederland van de zestiende tot de negentiende eeuw', *Opossum. Tijdschrift voor historische en kunstwetenschappen* 3 (1993) 5-22, aldaar 5-6.

3 Gert Dressel, *Historische Anthropologie: eine Einführung* (Wenen/Keulen 1996) 63-75. Peter Burke, *History and social theory* (Cambridge 1992) 112. C. Lesger, 'Over het nut van huwelijk, opportunisme en bedrog. Ondernemen en ondernemerschap tijdens de vroegmoderne tijd in theoretisch perspectief' in: C.A. Davids, W. Fritschy en L.A. van der Valk (red.), *Kapitaal, ondernemerschap en beleid. Studies over economie en politiek in Nederland, Europa en Azië van 1500 tot heden. Afscheidsbundel voor prof.dr. P.W. Klein* (Amsterdam 1996) 55-75, aldaar 63-64.

4 Jan de Vries en Ad van der Woude, *Nederland 1500-1815: de eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam 1995).

5 Lesger, 'Over het nut', 57.

zijn broodwinning verstoorden. Niet gezegend met een omvangrijk bezit, kostte het hem regelmatig moeite het hoofd boven water te houden. De financiële problemen deden daarnaast de reputatie van Verbeeck geen goed. Door de tegenslag voelde hij zich steeds minder geacht en dat maakte de zorg om het bestaan alleen maar moeilijker.

Door al die rampspoed op te tekenen, heeft Verbeeck ons de kans gegeven dieper door te dringen in het sociaal-economische leven van een gewone man in de 17e eeuw. Welke strategieën kon zo iemand volgen in de strijd om te overleven? Welke wegen stonden hem open om een bestaan op te bouwen, hoe speelde hij in op de economische, sociale of politieke omstandigheden en hoe ging hij om met tegenslag? In dit artikel volg ik Verbeeck in zijn strijd om het bestaan. Eerst kijk ik met welke achtergrond en opleiding hij deze strijd aanging. Daarna ga ik in op mogelijke hulptroepen die Verbeeck kon inschakelen. In zijn geval waren dat achtereenvolgens machtige beschermheren, het makelaarsgilde en familieleden. Alvorens deze thema's te behandelen, ga ik eerst in op de bron van dit verhaal: het Memoriaal.

Memoriaal ofte mijn levensraijsinghe

Het handschrift van de autobiografie bevindt zich, samengebonden met het andere dichtwerk van Verbeeck, in de Stadsbibliotheek van Haarlem. De verzameling bestaat uit twee boekbanden en draagt de titel 'Poëzy'.⁶ Hermanus legde zijn levensverhaal vast in ruim 7000 dichtregels, in totaal ruim 180 pagina's in het handschrift. Hij schreef het gedicht in alexandrijnen, een metrum dat in de toenmalige dichtkunst in hoog aanzien stond. Het Memoriaal bestaat uit vijf delen en op de titelpagina's die aan de delen vooraf gaan, wordt onder andere de eerste regel uit het zevende hoofdstuk van het bijbelboek Job geciteerd: *Vita hominis est milita super terram*, oftewel: het leven van de mens op aarde is een strijd. Daarnaast sluiten drie van de vijf delen af met Verbeecks lijfspreuk: *Melior mors vita*, wat zoveel wil zeggen als: liever de dood dan het leven.

Zoals gezegd zijn 17e-eeuwse autobiografieën zeldzaam. Eigentijdse voorbeelden zullen Hermanus bij het schrijven van zijn levensverhaal niet voor ogen hebben gestaan. Inspiratiebronnen die hij expliciet noemde, waren het bijbelboek Job en werk van Augustinus. Diens *Belijdenissen*, hét grote voorbeeld voor schrijvers van egodocumenten, noemde Verbeeck niet in het Memoriaal, maar dat hij het werk gelezen had, blijkt uit de 'Waarschouwinghe' die voorafgaat aan lofzangen op zijn ouders. De grootste invloed onderging Verbeeck echter van het verhaal van Job. Uit het Memoriaal blijkt heel duidelijk dat Verbeeck zich sterk identificeerde met deze bijbelse figuur. Het verhaal van de man die door God in ellende gestort wordt, wiens staat eerst geacht, maar later bespot wordt, was Verbeeck als het ware op het lijf geschreven. Ook hem overkwam niets dan ellende en ook zijn naam werd van dag tot dag minder geacht. Althans, zo voelde hij dat. En net als Job beklagde Verbeeck zich erover bij God. Maar God had Zijn eigen plan en stelde Verbeeck op de proef. Hij kastijdde hem, maar wel met een bepaald doel, namelijk om hem gelukkig te maken. Want dat was de grootste zekerheid voor Verbeeck: in het hiernamaals zou hij beloond worden voor zijn geduldig doorstane ellende.

Dan troost mij in den Heer, die door Zijn godtlijk weesen
aanwijsing doet, door Job zijn lesze door te leesen,

6 Stadsbibliotheek Haarlem, handschrift 187 A4 en A5.

door heiligheit den geest, tot naedeel quam te winnen
 maar wat mijn bruyt belanght set maar met eenen woort
 Zij mijn beballigh is, wensch anders geen acoort
 al ist de bitsze nijt, en anders, spitse tonghen
 op dees begaafde Ziel, door Laster taal gesonghen
 hebben) dat haer vergeef, als namaals noch zal zijn
 ge vryt, door mijnen pen, al zal et mijn doen sijn
 Ien is altyt geen vreyght, in t huwelyck in te treden
 al leeft ge met u gaa, vol komen in een vreden
 al sluyt ge uwe deur, en alle twist haat vryt
 nochtans wort u, d'ouerst, van t Naasten, aan gekruyt
 hier komt een suaar ontstelt, bequaam niet om te speelen
 een swaager, en een broer, en susters (Met er vreen
 die zo veel vreyght en lust, aan broughen, als den tijt
 Wanneer orphens, sprecet, en ziet, Zyn gaa, raecht quijt
 want bentge, zaam in rust, dees loeten u ouerstou
 door dien u hert en Ziel, hier door leeft in onlusten
 jch schryf gelijck versoecht, Wzar van noch meender zel
 doen blijcke, als den Lou. Zal meerderen het, tot
 van ons verhuortte Staat, want sin geeft dit geen leuen
 yeschryuen van verdriet, daer vreyght moet zyn ge'geuen
 wie jemaent voor et bedt, der krauche, spreccke. Van
 te gasten vol in vreyght, men acht hem voor een Man
 die geen verstant en heeft, want alles in zyn wesen
 zo wert met redens recht, een soach volhoom gepreese

Afb. 1. Pagina uit het Memoriaal van Hermanus Verbeek. Stadsbibliotheek Haarlem (overgenomen uit: *Memoriaal ofte mijn levensraijnsinghe*, zie noot 1).

die schrijft met weinig reën 'het leven van den mensch op aarden is een strijt', dus neem et na Zijn wensch. Mijn troost dan lijden is, waarin ic zal verbeiden, totdat den Al mij daar, als Job, eens zal uijt leiden.⁷

De lijfspreuk van Hermanus, *Melior mors vita*, is in dit perspectief een begrijpelijke keus. De grote overeenkomst die Verbeeck tussen zichzelf en Job zag, deed hem ongetwijfeld besluiten zijn leven in de vorm van een klaagzang te beschrijven. Dat betekent dat we niet veel opwekkende gebeurtenissen hoeven te verwachten. Het Memoriaal is voornamelijk een aaneenschakeling van rampen: natuurrampen, economische tegenslag, ziekte en minachting door familie. Enerzijds was dit het gevolg van het imiteren van Job, anderzijds is het een afspiegeling van Verbeecks levensvisie. De tegenslagen die hem overkwamen, kregen juist door het bijbelboek voor Verbeeck een zinvolle betekenis. Leven en literatuur waren onlosmakelijk met elkaar verbonden, zo merkte hij zelf op in zijn Memoriaal: 'want al mijn leven is, gelijk mijn temaa's woorden/ een dagelijksze strijd, en anders ic niet hoorden.'⁸

Daarnaast speelde Verbeecks eergevoel een grote rol bij het schrijven van zijn levensverhaal. Iemands reputatie was in de 17e eeuw van groot belang. De cultuur was er vooral één van schaamte, waarin een persoon gemaakt of gebroken werd door de naam die hij bij anderen had. Iemand die bekend stond als oneervol kon het in sociaal opzicht wel vergeten. De eer kon door allerlei factoren beïnvloed worden: seksuele handelingen, de financiële situatie waarin iemand verkeerde, het beroep dat hij uitoefende of het gedrag van familieleden. Openbaarheid was hierbij essentieel. Zolang oneervolle handelingen binnenskamers bleven, was er niets aan de hand. Het had pas gevolgen voor de reputatie wanneer een zaak naar buiten toe bekend werd.⁹ Het voorkomen van schande en opspraak bepaalde ook het handelen van Verbeeck. Bij al zijn doen en laten was hij er zich voortdurend van bewust niet in opspraak te geraken. Wanneer het financieel wat minder ging probeerde hij dit niet naar buiten toe te laten merken, wat echter niet altijd lukte. Minachting viel hem daarom regelmatig ten deel en mede om dit tegen te gaan zou hij weleens zijn Memoriaal geschreven kunnen hebben. In zijn autobiografie laat Hermanus namelijk niet na te benadrukken dat de achteruitgang niet zijn eigen schuld was. Het waren rampen en onvoorziene gebeurtenissen waardoor hij verarmde. Als persoon was hij dus nog net zo betrouwbaar als voorheen en dit beeld probeerde hij in zijn autobiografie over te brengen.

We weten niet welk publiek Verbeeck hierbij voor ogen stond. Hij schreef niet voor wie het Memoriaal bedoeld was, dus daar kunnen we alleen maar naar gissen. Het zal in de eerste plaats waarschijnlijk met het oog op Verbeecks nageslacht geschreven zijn. De meeste schrijvers van egodocumenten stelden hun leven voor hun kinderen op schrift.¹⁰ De dochters van Verbeeck hebben het verhaal zeker gelezen, want het handschrift was later in bezit van Verbeecks schoonzoon Simon Schijnvoet.¹¹ Mogelijk was het Memoriaal daarnaast ook bedoeld

7 Verbeeck, *Memoriaal*, 118-119.

8 Ibidem, 188.

9 Over eer: Lotte van de Pol, *Het Amsterdams hoerdom. Prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 1996) 67-98. Herman Roodenburg, 'Eer en oneer ten tijde van de Republiek: een tussenbalans', *Volkscundig bulletin* 22 (1996) 129-147. Manon van der Heijden, *Huwelijk in Holland. Stedelijke rechtspraak en kerkelijke tucht 1550-1700* (Amsterdam 1998) 253-256. Over reputatie in handel: Lesger, 'Over het nut', 72.

10 Dekker, 'Dat mijn lieve kinderen', 19.

11 *Een verzameling van veele keuzlijke boeken [...] nagelaten door Simon Schijnvoet ...* (Amsterdam, Hendrik Bosch 1728) 39 (Koninklijke Bibliotheek Catalogus 74).

voor overige familieleden of een nog breder publiek, en wilde Verbeeck zijn naam bij hen eveneens zuiveren. Een werk hoefde tenslotte niet gedrukt te worden om een groter publiek te bereiken. Veelal circuleerden geschriften alleen in afschriften, zoals dat bijvoorbeeld het geval was met de autobiografie van Cats.¹² Of het Memoriaal ook een breder publiek bereikt heeft en of het Verbeeck gelukt is zijn reputatie te herstellen, weten we niet met zekerheid. Ons gaat het hier nu om de tegenslagen die Verbeeck hinderden. Hoe overleefde hij ze en hoe zorgde hij voor zijn voortbestaan?

Scholing

Hermanus werd in 1621 in Amsterdam geboren als het derde kind van Willem Verbeeck en Adelberta Keilert. Naast Hermanus liepen er in huize Verbeeck nog drie andere kinderen rond: zijn oudere zus en broer Geertruijt en Pieter, en Hermanus' jongere zus Maria. De ouders Verbeeck waren katholiek en al hun kinderen zijn deze godsdienst trouw gebleven. Vader Verbeeck was bontwerker en had een winkel annex werkplaats in de Papenbrugsteeg. Volgens Hermanus ging het met de bontwinkel niet zo goed, en had het gezin moeite het hoofd boven water te houden. Over zijn vroege jeugd schrijft hij in zijn Memoriaal:

Mijn vader door gewoont uijt nodigheit gedreeven,
gemeen voor onse dranck was eenigh bier te geven,
dat hij tezamen mengt niet door een gierigheit
maar dat zijn winste kleijn hem vielle toen ter teijt.¹³

Ondanks de tegenvallende inkomsten was er voldoende geld om de tweede zoon van het gezin een goede opleiding te geven. Op zijn vijfde werd Hermanus, met tegenzin, naar school gestuurd, waar hij begon met leeslessen en later wellicht nog schrijfonderwijs volgde. Deze volgorde was de gebruikelijke gang van zaken in de Republiek. Het elementaire onderwijs bereikte de meeste kinderen wel, omdat zelfs de armste ouders met hun kroost nog terecht konden op de goedkope stadsscholen. Een echte uitzondering was Hermanus wat dit betreft dus niet. Opvallender is dat de familie besloot Hermanus op zijn twaalfde naar de Latijnse school te sturen. Deze redelijk kostbare opleiding was over het algemeen slechts weggelegd voor de zonen van gegoede burgers, die zich daar voorbereidden op de universiteit of toch in ieder geval kennis namen van de klassieke cultuur, iets wat in die dagen hoorde bij een goede opleiding.¹⁴ Wat de beweegredenen waren van de ouders om Verbeeck hier naartoe te sturen, valt niet te achterhalen. Ze zagen zijn vorderingen in ieder geval met genoegen aan.

Dan 't is alzo gedaan, mijn ouders ick verblij
in 't eerste jaar met lust; mijn breijn wert soet ontloocken,
want in de plaats van Deuijts, heb ick Latijn gesproocken.

12 Karel Bostoën, 'De autobiografie van Jacob Cats' in: M. Schippers e.a. (red), *Ik is anders. Autobiografie in verschillende culturen* (Baarn 1991) 89-102, aldaar 94. Over circulatie van handschriften: Harold Love, *Scribal publication in seventeenth century England* (Oxford 1993).

13 Verbeeck, *Memoriaal*, 47.

14 Marieke van Doorninck en Erika Kuijpers, *De geschoolde stad. Onderwijs in Amsterdam in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 1993) 66.

Al was 't maar 'deus' Godt, en 'spiritus' een geest,
zo kan men sonder faal [zien] dat ick daar ben geweest.¹⁵

Na een drietal jaren kwam aan Verbeecks klassieke opleiding echter een eind. Dat had vooral te maken met een longontsteking die Hermanus enige tijd aan bed kluisterde. Toen hij er met aderlaten en siroopdrank weer wat bovenop was, ging hij terug naar school, maar, zo schreef hij, bij de familie was twijfel ontstaan of hij met zijn zwakke gestel wel 'mans genoch ten vol ter steudi zoude zijn'.¹⁶ Na wat beraadslagen besloot men daarom voor Verbeeck een andere koers uit te stippelen; hij zou bij zijn vader in de leer gaan.

Eigenlijk was Pieter, de eerste zoon van Willem Verbeeck, de aangewezen persoon om in zijn vaders voetsporen te treden. Hij was ook wel door zijn vader in het peltiersambacht opgeleid, maar er deed zich een andere mogelijkheid voor. Zijn oom Lucas Keilert dreef handel met Rusland en wilde Pieter in dit vak opleiden. Hij plaatste hem daarom samen met zijn eigen zoon Gosewijn Keilert op zijn kantoor in de havenplaats Archangel. Pieter vertrok dus richting Rusland en Hermanus kwam terecht in de werkplaats van zijn vader. Verbeeck had er bepaald niet veel zin in, maar zoals voor zijn hele opvoeding gold, hij had er niets over te zeggen. In de vroegmoderne tijd gingen familiebelangen voor die van het individu en werden kinderen geacht zich naar de wensen van hun ouders te voegen.¹⁷

Over het bontwerkersvak vermeldde Hermanus niet veel in zijn Memoriaal. In het algemeen is bekend dat ambachtslieden naar moderne maatstaven lange dagen maakten. In een leercontract uit 1645 is sprake van een bontwerker die een leerjongen aannam om van 's morgens zes tot 's avonds acht uur in zijn winkel te werken.¹⁸ Gewerkt werd er met alle soorten bont: lammetjes-, konijnen-, marters- en eekhorentjesbont, maar ook honden- en kattenvelen werden gebruikt.¹⁹ Verbeecks eerste werk was het naaien van een 'buijck', waarschijnlijk een 'grauwerckbuijck', een eekhorentjessoort met een grijs buikje.

Hermanus had de studie overigens nog niet opgegeven. Hij zwoegde overdag in de werkplaats 'en t's avons gingh ter school/ bij één, De Radt genaamt, om daar bij hem 't verhoor/ van pennekonst en noch de reeckenwegh te leeren'.²⁰ Met het oog op de toekomst was het voor de familie Verbeeck belangrijk dat Hermanus deze kunde onder de knie had. Ook een bontwerker moest tenslotte verstand hebben van geldzaken, wilde hij zijn zaak draaiende houden.

Net als vele andere ambachtshuizen waren ook de bontwerkers in Amsterdam verenigd in een gilde. Oppericht in 1613 probeerde dit gilde de stedelijke bontmarkt geheel te domineren.²¹ Iedereen die het peltiersambacht wilde uitoefenen, moest lid worden van deze beroepsver-

15 Verbeeck, *Memoriaal*, 49.

16 Ibidem.

17 Rudolf Dekker, *Uit de schaduw in 't grote licht. Kinderen in egodocumenten van de Gouden Eeuw tot de Romantiek* (Amsterdam 1995), 161-162; Luuc Kooijmans, *Vriendschap en de kunst van het overleven in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 1997) 16.

18 De knecht verdiende overigens de eerste twee jaar 13 stuivers per dag, het laatste jaar 14: J.G. van Dillen, *Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen in Amsterdam III* (Den Haag 1974) 440.

19 Zie bijvoorbeeld de boedelbeschrijvingen van Jan Wusthoven, Gemeentearchief Amsterdam (hierna GAA), Desolate Boedelkamer, inv.nr. 360, f. 146-152v en Huybert Jansen, GAA, Notarieel Archief (hierna N.A.), inv.nr. 1066, f. 122). Genoemd in Van Dillen, *Bronnen*, 366, 603.

20 Verbeeck, *Memoriaal*, 52.

21 I.H. van Eeghen, *Inventaris der archieven van de gilden en van het brouwerscollege* (Amsterdam 1951) 99. Over gilden in de Republiek zie: Piet Lourens en Jan Lucassen, 'De oprichting en ontwikkeling van ambachtsgilden in Nederland (13de-19de eeuw)' in: Catharina Lis en Hugo Soly (red.), *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de lage landen* (Brussel 1997) 43-77.

eniging. Voor de opleiding van bontwerkers waren eveneens regels opgesteld. Hermanus moest een leerperiode van twee jaar doorlopen voor hij lid van het gilde kon worden. Als zoon van een bontwerker had hij daarbij een bevoorrechte positie. Hij betaalde bijvoorbeeld maar vijf gulden inkomgeld, terwijl niet-meesterkinderen tien gulden moesten voldoen.²² Hermanus voldeed aan deze voorwaarde in 1639, maar dit maakte hem nog niet tot zelfstandig meester. De eerste paar jaar bracht hij door als knecht.

Waarschijnlijk om zijn vakmanschap te vervolmaken, besloot de familie hem in 1642 naar Frankrijk te sturen. Net als bij broer Pieter was het oom Lucas Keilert die hiervoor zijn handelscontacten aansprak. Hij plaatste Hermanus bij de bontwerker Garnier in Parijs. Deze had zijn clientèle onder de Franse hofadel, tot aan de koning toe. Verbeeck schreef tenminste dat koning Lodewijk XIII een mantel van hermelijnbont droeg, die hij zelf gemaakt had. Verbeeck beschouwde zijn tijd in Frankrijk achteraf als de gelukkigste van zijn leven. 'Ick wenste menichwerf noijt Vranckrijcq had verlooren', zo schreef hij later.²³ Naast het onderwijs in het peltiersambacht leerde hij er hier nog een derde taal bij: 'dan met er tijt de tongh bequaamlijck wert gemaackt/ dat die tevoore Deuijts, nu tot et Frans geraackt.'²⁴

In 1644 moest hij echter zijn Parijse meester alweer verlaten, omdat zijn vader ziek te bed lag. Hermanus' hulp werd in de zaak gemist en daarom keerde hij terug naar Amsterdam, waar drie weken na zijn terugkomst zijn vader overleed. Zoals de verwachting was, nam Hermanus het bedrijf van zijn vader over. Daar was een niet onaardig bedrag mee gemoeid, want de totale waarde van de nalatenschap bedroeg 6400 gulden. Het is niet bekend waaruit dit bedrag bestond, maar de werkplaats en de bontvoorraad zullen wel het grootste gedeelte gevormd hebben. Uiteraard moest Hermanus de erfenis van zijn vader delen met de andere drie kinderen, maar voorlopig had hij er het feitelijke gebruik van. Broer Pieter maakte nog steeds reizen van en naar Rusland en zus Geertruijt was inmiddels getrouwd met de wijnhandelaar Jan Muller. De jongste van het viertal, Maria, bleef bij haar broer in de Papenbrugsteeg wonen.

De eerste jaren overziend, kan men zeggen dat Verbeeck een stevige basis legde voor zijn latere bestaan. Hij kreeg een goede opleiding en leerde een vak. Opvallend is dat Hermanus in dit alles zelf geen stem had. Zijn hele opvoeding was onderdeel van plannen binnen de familie, waarbij naast zijn ouders ook zijn oom een grote rol speelde. Pas toen zijn ouders waren overleden en Verbeeck zich als zelfstandig meester gevestigd had, kwamen zijn eigen beslissingen meer op de voorgrond. En prompt ging hij een andere richting uit.

Werk en inkomen

Zorg voor het bestaan betekende voor Hermanus in de eerste plaats geld verdienen door te werken. Als bontwerker wilde dat niet zo lukken, zo schreef hij:

Dus ben dan in den staat en winckel voort gebleeven,
 maar wenste dat ick noijt dit ambacht had gedaan,
 want 't is met mij zo niet, als 't vader was vergaan.

²² H. Noordkerk, *Handvesten ofte privilegiën ende octroyen; mitsgaders willekeuren, costumen, ordonnantiën en handelingen der stad Amsterdam* (Amsterdam 1748-1778) 1400.

²³ Verbeeck, *Memoriaal*, 68.

²⁴ *Ibidem*, 59.

De goeders waeren oudt, den aftreck niet med allen,
zodat nootsaackelijq dees neringh quam te vallen.²⁵

De oude spullen die Verbeeck verkocht, vonden dus niet zoveel kopers. Doelde hij hiermee op een oude en versleten voorraad, of op smaakveranderingen bij het publiek? In de textielnijverheid was mode tenslotte iets waar men ter dege rekening mee moest houden. Daarnaast was ook de concurrentie in het ambacht toegenomen, waardoor de zaak niet meer zo floreerde als voorheen. Ook Verbeecks gevoelens over het werk zullen wel meegespeeld hebben. In het Memoriaal liet hij duidelijk merken niet zo geïnteresseerd te zijn in het vak van bontwerker en mogelijk kwam hij met deze houding al gauw tot de conclusie dat het bontwerk geen toekomst bood. In 1648 besloot hij dan ook, mede omdat hij door ziekte in zijn werk gehinderd werd, de winkel te verkopen. Hoeveel hem dat opleverde, is niet bekend, maar hij moet er een redelijk bedrag aan over gehouden hebben, zoals later zal blijken. Verbeeck ging bij zijn zus Geertruijt wonen en hielp zijn broer Pieter met de boekhouding van zijn handelszaken. Lang heeft hij dit niet gedaan, want in het huis van Pieter, die in 1647 getrouwd was met Marritje Hendricx Molenaer, ontmoette hij namelijk een vrouw die zeer zijn aandacht trok.

Mijn herte aan 't koocke quam door 't painsze op de maaght,
die vol van eerbaarheid de naam van Clara draaght.
Dus dacht in mijn gemoet op haar heer vaders saacken,
om door dit huwelijck daar in 't besit te raacken
van 's vaders neringh goet, alzo daar was geen zoon
en hij te sterven quam, genoot dit voor mijn loon.
Want zijn beminde gaa, voltijdigh in haar jaaren,
begon den arrebeit op 't hooghste te beswaaren,
en haar twee dochters dan verbonden na haar lust
in geestelijcke staat, die trachten mee na rust.
Zodat et overleij met volle macht van reeden,
met bijstant van den Al mijn vrije te besteeden.²⁶

Er is in de gezinsgeschiedenis veel gediscussieerd over emoties in het vroegmoderne gezinsleven, bijvoorbeeld over de vraag of liefde wel of niet een rol speelde bij de huwelijksluiting. Het lijkt erop dat liefde en materiële overwegingen niet los van elkaar werden gezien, zoals dat ook bij Verbeeck het geval was.²⁷ Clara Molenaers was een deugdzaam meisje, wel wat jong, maar godvrezend, verstandig en net, én familie van zijn schoonzus. Daarbij bood de zaak van haar vader, die kruidenier was, uitzicht op een redelijk zekere toekomst. Na enige aarzeling stemde Clara in 1648 toe in een huwelijk, dat op 14 april 1649 voor de priester en vier dagen later op het stadhuis van Amsterdam voltrokken werd.²⁸

25 Ibidem, 69.

26 Ibidem, 77.

27 Els Kloek, 'Seksualiteit, huwelijk en gezinsleven tijdens de lange zestiende eeuw, 1450-1650' in: Ton Zwaan (red.), *Familie, huwelijk en gezin in West-Europa. Van Middeleeuwen tot de moderne tijd* (Amsterdam 1993) 107-138; Donald Haks, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw. Processtukken en moralisten over aspecten van het laat 17de en 18de-eeuwse gezinsleven* (Assen 1982) 108. Zie over dit onderwerp ook het themanummer 'Liefde in Holland', *Holland* 30 (1998).

28 Hermanus ging in ondertrouw op 26 maart 1649; GAA, Doop-, Trouw- en Begraafregisters, inv.nr. 680, p. 88.

Door het huwelijk met Clara Molenaers schiep Hermanus voor zichzelf nieuwe economische kansen. Daarvoor moest hij wel eerst een som geld op tafel leggen, want de kruidenierszaak viel hem niet automatisch in handen. Clara's moeder, Elisabeth Verduijn, wilde het dan wel wat rustiger aandoen, de winkel gaf zij niet helemaal op. Hermanus nam de helft van de winkel van haar over, zij bleef eigenaar van de andere helft. Hermanus nam echter niet zijn intrek in het pand, want voor zichzelf kocht hij een huis bij de Bantammerbrug, een huis dat in 1689 voor 3800 gulden verkocht werd.²⁹ Het aankoopbedrag zal hiervan niet veel verschild hebben en dus zal Hermanus een aardige som geld aan de verkoop van de bontwinkel overgehouden hebben. In het begin leek de investering in de kruidenierswinkel zich redelijk terug te betalen, maar na 1650 ging het langzaam bergafwaarts. Dat kwam volgens Hermanus vooral door de uitbreiding van zijn gezin. In 1650 werd zijn dochter Alberta geboren, daarna kwam er elke twee à drie jaar steeds een kind bij, waarvan er overigens vijf kort na de geboorte overleden.³⁰

Het was Verbeeck duidelijk dat hij het met de winkel alleen niet zou redden. Hij sprak zijn pennenkunst daarom aan, in de hoop op deze manier geld te verdienen. Het was weer de familie die hem daarbij behulpzaam was. Zwager Jan Muller kon Hermanus wel gebruiken bij zijn handelszaken en bood hem daarom in 1654 een plaats aan op zijn kantoor, 'om zijn onredert boeck te brengen op een pas.'³¹ Waarschijnlijk verdiende Verbeeck hiermee ongeveer 300 gulden per jaar. Dit is althans het salaris dat hij een aantal jaren later, toen hij opnieuw bij Jan op kantoor kwam, uitbetaald kreeg. Erg veel was dit niet, zeker niet in vergelijking met de inkomens van ambachtslieden. Een inkomen van 300 gulden was gangbaar bij groepen die laag op de maatschappelijke ladder stonden: huispersoneel, zeelieden of textielarbeiders bijvoorbeeld. Een normaal gezin kon in de 17e eeuw van 300 gulden dan ook nauwelijks rondkomen.³² Lang heeft Verbeeck niet bij zijn zwager gewerkt. Al na een paar maanden vond Muller dat hij het wel alleen afkon en moest Hermanus maar naar iets anders uitzien.

De familie had al meermalen geopperd dat Hermanus maar eens in de handel moest gaan en Verbeeck besloot dat nu in 1656 te doen. Hij miste echter nog de juiste vaardigheden voor dit werk. Door zich in het boekhouden te laten bijscholen, hoopte Hermanus voldoende kennis op te doen om zo zijn kansen in de richting van de handel te vergroten. Met deze opleiding, waarvan hij door ziekte menigmaal een les moest verzuimen, als achtergrond was Verbeeck er nog niet. Hij besloot zich namelijk niet als koopman te vestigen, maar een gooi te doen naar de positie van makelaar. Dat betekende dat hij als tussenpersoon op de Amsterdamse beurs zou komen te werken, waar hij moest bemiddelen tussen kopers en verkopers van bepaalde producten.

De eerste arbeidsjaren van Hermanus laten zien dat hij niet aan een bepaald beroep gebonden was. Hij kon rekenen en schrijven en daardoor kon hij voor zijn broer en voor zijn zwager de administratie doen. Ten gevolge van zijn huwelijk kon Hermanus zich als winkelier vestigen. Bijscholing in het boekhouden moest hem klaarstomen voor nieuwe kansen. Bij het vinden van werk was het vervolgens zaak over de juiste contacten te beschikken.

29 GAA, Rechterlijk Archief, inv.nr. 2173: executiekwijtscheldingen, f. 150v.

30 Hermanus en Clara kregen negen kinderen: Alberta (1650-1694), Gerbrandus (geboren en overleden in 1652), Gerbrandus (1655-1656), Agatha (1657-?), een niet bij name genoemde zoon (1659-1660), Loduwina (1662-1712), Elisabeth (1664-1733), een niet bij name genoemde zoon, geboren en overleden in 1667 en tenslotte Wilhelmus, geboren in 1669 en kort daarna overleden.

31 Verbeeck, *Memoriaal*, 101.

32 De Vries en Van der Woude, *Nederland 1500-1815*, 448-451. 200 Gulden wordt door de auteurs aangemerkt als het absolute bestaansminimum.

Patronage

Het ontbrak Verbeeck aan voldoende geld om echt in de koophandel te gaan. De kruidenierszaak bracht net genoeg op om van te leven, investeringen kon hij hiervan niet bekostigen. In 1657 werd daarom besloten de nering maar op te geven. Verbeeck verkocht de winkel en verloor daarbij volgens eigen zeggen tweederde van het geld dat hij er in het begin ingestopt had. Ook op eigen inkomsten kon Hermanus niet bouwen. Na zijn opleiding tot boekhouder had zwager Jan weer vertrouwen in hem getoond en hem in 1656 een plaats op zijn kantoor aangeboden. Deze keer bleef Verbeeck wat langer in dienst, hoewel pijn aan zijn duim hem menigmaal belette voor Jan te schrijven. In 1657 kon Jan het echter weer alleen af en moest Hermanus vertrekken. De moeder van Clara was de enige die nog ondersteuning bood. Om iets te bereiken moest Verbeeck andere contacten aanspreken.

Wie zoals Verbeeck makelaar wilde worden, had hoge politieke steun nodig. Makelaars werden namelijk benoemd door de burgemeesters van Amsterdam. Deze steun zocht Hermanus niet direct, daarvoor was de sociale afstand veel te groot. Hermanus begon op een lager niveau, door hulp te zoeken bij een mevrouw Van Breen. Wie deze vrouw was is niet bekend, maar zij was voor Hermanus belangrijk omdat zij banden had met Anna van Hoorn, de vrouw van burgemeester Cornelis van Vlooswijck. Voordat deze contacten aangesproken konden worden, moest Verbeeck eerst een opengevallen plaats in het makelaarsgilde zien te vinden. Er was namelijk een limiet aan het aantal makelaars gesteld en nieuwe gildenbroeders werden alleen aangenomen wanneer er iemand overleed of zijn plaats afstond. Om een plaats in het gilde te verwerven moest Hermanus hulp van weer andere zijde inroepen.

Ten eerste kwam Verbeeck terecht bij Servasius Verhaghen, een dominicaner pater die werkte in de staatsie Het Stadhuis van Hoorn.³³ Verbeeck was een tijdlang aan deze kerk in de Spuistraat verbonden, want vijf van zijn kinderen staan vermeld in de doopboeken van de staatsie.³⁴ Servasius lichtte Hermanus in 1657 in over Anthonij Davelaar, een makelaar die van plan was het vak op te geven. Waarschijnlijk was Servasius via familie van Davelaar hiervan op de hoogte geraakt.³⁵ Anthonij Davelaar vroeg wel 100 dukaten aan diegene die zijn plaats wilde innemen en dat was voor Hermanus in eerste instantie teveel. De tijd begon echter te dringen voor Verbeeck, want de ambtsperiode van Van Vlooswijck was bijna afgelopen en zonder hem kon Hermanus het helemaal vergeten. Daarom wendde hij zich nu tot zijn familie. Hij had namelijk nog een neef die makelaar was in de stad, en deze Hendrik Andriessse Keilert kon wegens ziekte zijn ambt toch niet uitoefenen. Maar ook de neef bracht geen uitkomst. Uiteindelijk kwam Verbeeck weer terecht bij Davelaar. Via een brief liet deze weten dat wat hem betreft Verbeeck alsnog zijn plaats mocht innemen, uiteraard tegen het afgesproken bedrag.

Nu de toezegging van Davelaar er eenmaal was, moest Hermanus nog de steun van de burgemeester verwerven. Daartoe schakelde hij zijn vrouwelijke netwerk weer in. Met de brief van Davelaar ging hij direct naar Anna van Hoorn en liet hem aan haar lezen. Haar man alleen had evenwel niet voldoende invloed om Verbeeck te helpen. Ook burgemeester Andries de Graaf moest zijn toestemming geven. Anna van Hoorn wist wel hoe zij hem moest aanpakken.

33 Marit Monteiro, *Geestelijke maagden. Leven tussen klooster en wereld in Noord-Nederland gedurende de zeventiende eeuw* (Hilversum 1996) 112.

34 Namelijk de kinderen die tussen 1655 en 1664 geboren werden: GAA, DTB inv. nr. 325, p. 48, 81, 122, 145, 177. De doop van de andere kinderen is in de DTB-boeken niet teruggevonden.

35 In het makelaarsregister (GAA, Archief van de Gilden en het Brouwerscollege (hierna AGB) inv.nr. 1071: Opgaaf van gildenbroeders, f. 127) staan althans een Nicolaes Verhaghe en een Nicolaes Verhaghe de jonge vermeld.

Dat heeft de vrome vroue van Vlooswijck niet bestaan,
 zij recht aan een banquet, mij wel ter dienst gedaen
 en noot de Graaf bij haar en haren man in vreden,
 ick weet niet hoe het quam, mevrouw haar soete reden
 die werde zo verrijckt, dat Vlooswijck krijght et woort
 van Graaf en daarme gaat Verbeeck zijn saacke voort.³⁶

Politiek overleg op hoog niveau was er dus voor nodig om Hermanus tot makelaar te maken. Op 2 februari 1658 deed hij dan toch voor een burgemeester, Vlooswijck natuurlijk, zijn makelaars-
 eed.³⁷ Het geld dat hij nodig had om lid te worden van het gilde leende hij van zijn familie.

Een erg succesvolle makelaar was Verbeeck niet. In het eerste jaar, 1658, verdiende hij naar eigen zeggen 374 gulden. Niet bepaald een hoog bedrag, en het jaar daarna was dit nog minder. In 1660 ging het wat het inkomen betreft weer wat beter. Verbeeck kwam volgens zijn boeken toen tot een som van 400 gulden, het hoogste bedrag dat hij ooit met makelen verdiende. Er viel echter tevens een groot verlies te betreuren in dat jaar.

Mijn swager Muller wert, in eenen korten tijt
 door krachte van den doot, ter aarde neergeleijt.
 Het praemde mijn gemoet, niet om et vriendlijck wesen
 dat van hem heb ontfaan, neen 't was er niet te lesen,
 maar voorsag dat mijn broer zoveel niet soude doen
 in Vranckrijck in de wijn, dan God kan 't wel verhoên.³⁸

Makelaars mochten op de beurs maar in één bepaald product handelen en Verbeeck had gekozen voor de wijn. Zoals uit het citaat blijkt deed hij dat omdat zwager Muller in deze waar handelde. Met de dood van zijn zwager verloor Hermanus dus een van zijn belangrijkste opdrachtgevers. Op zijn broer kon Verbeeck niet meer rekenen omdat deze niet zoveel in wijn handelde en hij het daarbij rustiger aan ging doen. Buiten zijn familie had Hermanus helemaal weinig contacten: 'mijn broeder doet niet veel, en die ick anders heb/ dat is geen vastigheid, niet meer dan vloed en ebb.'³⁹ Hermanus zou zich beter op het bevrachten van schepen kunnen richten, althans deze raad gaf men hem. Zover kwam het echter niet, want de meest constante factor in Verbeecks leven stak weer de kop op, namelijk ziekte. Op 13 oktober 1661, zo vermeldde hij, werd hij bevangen door een 'sincking die mij treft te rechte in mijn long.'⁴⁰ Deze longziekte zorgde ervoor dat Hermanus het bed moest houden.

Uit het voorafgaande blijkt dat Verbeeck zich veel moeite getrooste om makelaar te worden. Daarbij was de hulp van beschermvrouwen onmisbaar. Ook in de handel waren goede contacten en familienetwerken van levensbelang. Zij zorgden ervoor dat hij werk had en toen de familie grotendeels wegviel, zakte Hermanus' handel in. Hij moest dus weer omzien naar nieuwe mogelijkheden.

36 Verbeeck, *Memoriaal*, 152.

37 Deze datum staat ook vermeld als inkomdatum in het register van de makelaars, GAA, AGB, inv.nr. 1071, f. 64.

38 Verbeeck, *Memoriaal*, 162.

39 Ibidem, 165.

40 Ibidem, 168.

Oorlog en ziekte

Hoe ouder Verbeeck werd, hoe meer hij kwakkelde met zijn gezondheid. Een gang naar de beurs zat er meestal niet meer in en daarom besloot hij het in 1664 weer te proberen in de detailhandel. In de Haarlemmerstraat opende hij een grutterswinkel. De huur van dit huis was wel wat hoog en lag met 310 gulden eigenlijk boven het budget van Verbeeck. Er moesten heel wat zakken meel en erwten verkocht worden om deze investering terug te verdienen, zo schreef Hermanus, die er zelf niet zo gerust op was. Op aandringen van zijn vrouw en zijn broer besloot hij dit huis toch te huren.

De gruttersnering bracht maar weinig op. Te weinig waarschijnlijk gezien de huur van het huis, want in 1665, dus al na een jaar, vertrokken Clara en Hermanus van de Haarlemmerstraat om zich weer op de Oude Waal te vestigen. De hoge huur is althans de reden die Verbeeck geeft voor deze verhuizing. De handelsoorlogen die in deze tijd woedden, de tweede Engelse oorlog voorop, zullen ook wel bijgedragen hebben aan de neergang in de handel. Gezondheidsproblemen bepaalden in de jaren daarna het leven van Hermanus, maar in 1670 kwam er aan de ramspoed voorlopig een einde.

En gaan na joffrou Schudt, een goe en oud bekenden,
op haar, naast God mijn hoop, haar gunste op mijn wenden.⁴¹
Haar man een pachter is, dan wat raackt mijn de saack,
als ic door zijnen gunst geniete mijn vermaack.⁴²
Dus zo geseijt, gedaan en 't is zo ver gekomen,
dat door haar goedigheijt mijn droefheit is benomen,
en door haar man ben ic gekomen in zijn dienst.⁴³

Verbeeck maakte weer gebruik van een vrouwelijke kennis om aan werk te komen. In dit geval was het juffrouw Schut, oftewel Willemina Emaens. Haar man Steven Schut was de pachter van de belasting die kooplieden op de waag moesten betalen wanneer zij daar producten lieten wegen. Hermanus Verbeeck zou voor Schut de financiële administratie gaan voeren, iets waar hij als voormalig boekhouder voldoende ervaring mee had. Vol goede moed toog hij dan ook richting Dam.

Dus dan met groote vreught mijn intree heb gedaan,
in den Waagh op den Dam om daar voor Schudt te staan.
Ontfang daar zijn gelt van 't wegen der kooplieden,
haar koopmanschappe groot, dat dagelijcks geschieden.
Zodat verbonde ben van 's morgens tot den dach
allangh verstreecten was, dan maackt mijn geen geklach,
want 't loon den arbeit soet, want jaarlijcks zal genieten
driehondert guldens en noch zestien, geen verdrieten⁴⁴

41 Hopende dat zij, naast Gods hulp, mij zou willen helpen.

42 Als ik door zijn hulp weer wat geluk mag genieten.

43 Verbeeck, *Memoriaal*, 212.

44 *Ibidem*, 213.

Afb. 2. De Amsterdamse Dam omstreeks 1670, met op de voorgrond de waag. Gravure, 9x12 cm, ca. 1670. Gemeentearchief Amsterdam.

Het zat het gezin Verbeeck weer mee: met de 316 gulden ging het inkomen aardig omhoog. In de winter van 1671 was Verbeecks gezondheid evenwel weer spelbreker. Zijn been deed hem toen zoveel pijn dat hij gedwongen was het bed te houden. Wat Hermanus precies aan zijn ledematen mankeerde is niet bekend. Hij kon er in ieder geval geen gewone schoenen meer door dragen, maar moest speciale muilen laten maken die hem op nogal wat hoongelach kwamen te staan. Behalve de muilen had zijn ziekte nog een ander rampzalig vervolg. Begin 1672 kreeg hij van Steven Schut te horen dat hij zich niet meer op de waag hoefde te vertonen.

Antwoort met weijnigh reen, als zijn gewoonten was,
 mijn dienst niet meer van nood, alzo den tijt dit las
 door 't oorloghs bitse mont, en bij zijn eijge vrienden⁴⁵
 genochzaam waar gedient en hij was verder sienden.
 De slechtheit van de tijt, kon 't zelve neme waar.
 Daarmede was et uijt en scheijde zo van daar.⁴⁶

45 'mijn dienst (...) bitse mont': gezien de tijd, namelijk de oorlog, had hij mij niet meer nodig.

46 Verbeeck, *Memoriaal*, 224.

Schut had een aantal duidelijke redenen om Verbeeck te ontslaan. Een langdurig zieke werknemer kon hij ten eerste niet gebruiken. Misschien nog wel in goede tijden, maar zoals uit het citaat blijkt zeker niet in oorlogstijd. Het 'rampjaar' was de tweede oorzaak voor Verbeecks ontslag. De buitenlandse invallen legden de handel grotendeels stil, dus veel gewogen werd er op de waag niet. De derde reden die Schut gaf is een interessante: hij had genoeg hulp van zijn eigen vrienden. Vrienden moet hier gelezen worden in de betekenis van familie.⁴⁷ Schut had bijvoorbeeld een neef voor hem werken en wellicht nog wel andere familieleden. Verbeeck was in zijn ogen een vreemde, hooguit een vage kennis van zijn vrouw, en kwam daardoor als eerste in aanmerking voor ontslag.

Over werk gaat het na het ontslag door Schut in het Memoriaal niet meer. Of Hermanus nog meer baantjes vervuld heeft, weten we daarom niet. Wel kunnen we concluderen dat zijn arbeidzaam leven er een was van twaalf ambachten, dertien ongelukken. Het werk dat hij deed bracht hem niet altijd een zeker bestaan. Onvoorziene omstandigheden, waarvan ziekte de voornaamste was, bedreigden Verbeeck voortdurend in zijn broodwinning. Hij moest daarom steeds uitkijken naar nieuwe mogelijkheden. Nu bestonden er in de 17e eeuw verschillende manieren om de bestaansonzekerheid enigszins te verminderen.⁴⁸ Hoe maakte Verbeeck gebruik van deze mogelijkheden?

Vrouwenarbeid

Voor het gezin Verbeeck vormde het salaris van Hermanus slechts een deel van de inkomsten. Clara's werkzaamheden waren minstens zo belangrijk. Als zoveel vrouwen in het 17e-eeuwse Amsterdam ging zij meestal schuil achter haar man.⁴⁹ Zij was opgegroeid in een kruideniersgezin en had zich zodoende in dit vak bekwaamd. Sinds haar huwelijk met Hermanus zal ze wel meegeholpen hebben in de winkel. Later, toen Hermanus boekhouder werd, nam zij de kruidenierszaak geheel voor haar rekening. Hoeveel er hier gewonnen werd, vermeldde Verbeeck niet in zijn Memoriaal. Uit gegevens die bekend zijn van andere winkeliers is het niet gewaagd te veronderstellen dat de inkomsten minimaal het niveau van het salaris van Hermanus benaderden.

Soms was Clara zelfs de enige kostwinner van het gezin. Eerst als kruidenierster, en nadat de winkel in 1657 was verkocht als naaister. Daarbij werden ook andere leden van het gezin ingeschakeld. Wellicht de dochters en in ieder geval Clara's zus hielpen mee. Zo was het bijvoorbeeld in het jaar 1661. Door ziekte was Verbeeck niet in staat om te werken en daarom probeerde Clara met naaiwerk het gezinsbudget op peil te houden. Wat voor naaiwerk zij precies deed, lichtte Hermanus in het Memoriaal niet toe. Herstelde ze kleding, had een textiel-fabrikant werk bij haar uitbesteed of was ze misschien wol- of linnennaaiester en maakte ze zelf kleding? Zeker is dat het loon dat ze daarmee verdiende niet bepaald hoog was. In de Republiek kregen vrouwen vaak nog minder dan de helft van het loon dat mannen met gelijksoortig werk verdienden.⁵⁰

In 1664 opende Hermanus een grutterswinkel, maar feitelijk was het opnieuw de zaak van

47 Kooijmans, *Vriendschap*, 14.

48 Jacques van Gerwen en Marco van Leeuwen (red.), *Studies over zekerheidsarrangementen. Risico's, risicobestrijding en verzekering in Nederland vanaf de Middeleeuwen* (Amsterdam 1998).

49 De Vries en Van der Woude, *Nederland 1500-1815*, 694-695.

50 Zie bijvoorbeeld: Van de Pol, *Het Amsterdams hoerdom* 112-113.

Clara. Deze rolverdeling had te maken met de huwelijkswetgeving in de 17e eeuw. De vrouw was juridisch gesproken volledig ondergeschikt aan haar man en daarmee in alles handelingsonbekwaam. Contracten sluiten of rechtszaken voeren kon zij alleen maar via haar man of een mannelijk familielid.⁵¹ Vandaar dat Verbeeck alle zaken regelde, terwijl Clara eigenlijk degene was die de zaak in de Haarlemmerstraat opende. Dat de grutterij, zoals Hermanus schreef, niet zo goed liep, was voor Clara geen reden om de winkel te verlaten. Toen het gezin verhuisde naar de Oude Waal werd de handel daar gewoon voortgezet, in de hoop dat hij daar wel voldoende inkomsten zou opleveren. Of dit inderdaad zo was, daarover doet het Memoriaal geen uitspraak. Over de grutterij van Clara schreef Verbeeck weinig meer dan dat het slecht ging, hoewel toch blijkbaar weer niet zo slecht dat de nering opgegeven werd. Wanneer het Memoriaal afbreekt, in 1673, heeft Clara nog steeds de zaak onder haar hoede.

Verzekering

Naast het werk van Clara bood ook het makelaarsgilde een belangrijke zekerheid in de zorg om het bestaan. De overlieden van het gilde hadden namelijk besloten: 'Dat men alle zieke ofte impotente gildebroeders, die in 't comptoir hebben doen aendien en dat ze de strate niet gebruijcken, zal uijtdeelen vijftigh stuivers ter weecke zo lange zij in hujs blijven en langer niet', een bedrag dat later verhoogd werd tot zestig stuivers.⁵² Zoals veel andere gilden had het makelaarsgilde een uitkeringsfonds voor zieke broeders, de zogenaamde ziekenbos.⁵³

Verbeeck maakte veelvuldig van de ziekenbos gebruik. In 1661 komen we hem tegen in het enig bewaard gebleven kladboekje van de toenmalige gildenknecht. Op 22 oktober tekende de knecht aan dat Hermanus Verbeeck liet weten dat hij ziek was. Wanneer Hermanus weer op straat gezien werd, staat in het kladboekje niet vermeld. Afgaande op het Memoriaal hield de longtering hem lang binnenshuis. Op 24 mei 1664 kon Verbeeck zich eindelijk weer op de beurs vertonen, maar een half jaar later was het weer mis. In oktober kreeg Verbeeck last van zijn been en op 27 november kwam daar nog een hevige longziekte overheen. Het gilde bracht weer uitkomst, of beter gezegd inkomst. Op 7 oktober 1663 'is Hermanus Verbeeck aen-gebracht eenige gaten in sijn been te hebben en bedient te worden', zo staat in het kladboekje te lezen. Verbeeck werd later 'door de knechts uitgesien', maar al op 3 januari 1664 diende hij zich opnieuw als zieke aan.⁵⁴

Hoewel het kladboekje maar loopt tot 1665, zijn de uitkeringen aan Hermanus nog te volgen middels de bewaard gebleven kwitanties.⁵⁵ Behalve van de jaren 1670 tot 1675 zijn er vanaf 1663 elk jaar kwitanties met de handtekening van Verbeeck. Daarbij overheersen de wintermaanden, maar vanaf 1677 lijkt het erop dat hij het hele jaar bediend werd. Hadden de overlieden hiertoe besloten vanwege zijn ouderdom of was hij gewoon het hele jaar ziek? De kwitanties zijn niet volledig bewaard gebleven, dus kan hierover geen uitsluitend gegeven wor-

51 Donald Haks, 'Continuïteit en verandering in het gezin van de vroeg-moderne tijd' in: Harry Peeters, Lène Dresen-Coenders en Ton Brandenbarg (red.), *Vijf eeuwen gezinsleven. Liefde, huwelijk en opvoeding in Nederland* (Nijmegen 1988) 31-56, aldaar 38-39.

52 GAA, AGB inv.nr. 1007: resolutieboek, f. 1.

53 Over gildenbossen: Sandra Bos, *'Uyt liefde tot malcander.' Onderlinge hulpverlening binnen de Noord-Nederlandse gilden in internationaal perspectief (1570-1820)* (Amsterdam 1998).

54 GAA, AGB, inv.nr. 1198: kladopgaaf van zieken.

55 GAA, AGB, inv.nr. 1200: kwitanties voor de wekelijkse uitkeringen.

den. Een vaste klant van de gildenbos kunnen we Hermanus toch wel noemen. De drie gulden die hij per week ontving waren niet bepaald een vetpot, maar in tijden van nood toch altijd een welkome aanvulling op het budget. De steun van het gilde bood Hermanus een belangrijke zekerheid, want niet voor niets bleef hij zijn hele leven lid van het makelaarsgilde, ook toen hij ging werken op de waag.

Familie

Naast zijn eigen werk, zijn vrouw en het gilde had Verbeeck nog een andere belangrijke steun in de zorg om zijn bestaan. In tijden van nood, zo is al een paar keer gebleken, kon hij meestal terugvallen op zijn familie.⁵⁶ In de eerste plaats was er zijn schoonmoeder, Elisabeth Verduijn. Van 1656 tot 1659 woonde het gezin Verbeeck bij haar in huis en droeg Elisabeth mede zorg voor de kosten in het huishouden. In 1662 besloot ze Hermanus jaarlijks 100 gulden te geven voor zijn onderhoud. Bij deze ondersteuning waren ook Verbeecks broer Pieter en zijn zus Geertruijt betrokken. Zij gaven hem eenzelfde bedrag en vulden zo het inkomen uit het makelaarsgilde aan tot 452 gulden. Dit was niet de eerste keer dat Verbeeck geld kreeg van zijn familie. Met name zijn broer Pieter was een belangrijke geldschietter. Deze had Hermanus al eens geld geleend, al dacht Verbeeck zelf dat het een gift was, en in 1659 leende Verbeeck opnieuw van hem, dit keer een bedrag van 1000 gulden, tegen een rente van 'drie en een half van 't hondert in 't jaer.'⁵⁷ Het valt niet te achterhalen waarvoor Hermanus het geld nodig had. Hij had in zijn broer een belangrijke kredietverschaffer, zoals bijvoorbeeld bleek in 1676 toen hij wederom 1000 gulden van Pieter leende.⁵⁸ Behalve de omvang van de bedragen is hier vooral opmerkelijk dat de leningen in het Memoriaal niet worden vermeld. Blijkbaar pasten deze leningen niet in het rampscenario van de autobiografie.

Als het op werk aankwam, was de familie ook belangrijk. Verbeeck werkte een paar keer op het kantoor van zijn zwager Muller en was boekhouder van zijn broer. Toen hij zich als makelaar in de handel begaf, waren zijn familieleden de belangrijkste handelspartners. Broer Pieter, oom Lucas Keilert en zijn zoon, en Verbeecks andere zwager, Jacob van der Meer, dreven voornamelijk handel met Rusland. De twee dochters van oom Lucas trouwden met wijnhandelaren en in Verbeecks schoonfamilie was er een neef die in deze waar handel dreef. Zwager Muller was eveneens wijnhandelaar. Koopliden waren er derhalve voldoende in de familie, dus daar lag een goede gelegenheid om handel te drijven. Bij de eerste *deal* die Verbeeck sloot was dan ook een familielid betrokken.

Ick joeg een haasie op, het eerste van mijn leven,
daar kreeg ick van terecht, want heb et aangeschreve.
De stuijvers viermaal ses, het eene gaf de man
en 't ander Keilert doet, maar heb er noch niet van.
Dan't is ter goeder stont in't goede vat gesteecken,
al deurt et lange tijt, het blijf in geen gebreecken.⁵⁹

56 Over familiesteun zie Kooijmans, *Vriendschap*.

57 GAA, Schepenkennissen, inv.nr. 50, f. 104.

58 Tegen vier procent rente: GAA, Schepenkennissen, inv.nr. 55, f. 27v. Verbeeck heeft deze leningen waarschijnlijk nooit terugbetaald, aangezien ze in 1689 bij de executieverkoop van zijn huis nog genoemd worden.

59 Verbeeck, *Memoriaal*, 155.

Afb. 3. Kwitantie van de ziekenbos van het makelaarsgilde. Gemeentearchief Amsterdam (overgenomen uit: *Memoriaal ofte mijn levensraijnsinghe*, zie noot 1).

Ick ondergeschreven bekenne ontfangen te hebben uyt handen van de Overlyden van 't Makelaers Gilt, de somme van ~~25~~ — gulden, wegens weeckelycke bedieninge Actum Amsterdam, den 25^{en} april Anno 1665: —
 Voor $\frac{1}{12}$ / 3. —
 Hermanus Verbeeck

Het zal hier waarschijnlijk om oom Lucas Keilert gaan, maar zeker is dat niet. In ieder geval verdiende Verbeeck met zijn eerste transactie 48 stuivers.

Familiehulp was dus belangrijk, maar de medaille kende wel een keerzijde. De verwanten, en met name broer Pieter, bemoeiden zich constant met Verbeecks doen en laten. Hermanus kon deze bemoeizucht niet altijd waarderen. Over Pieter schreef hij bijvoorbeeld: 'heeft vierentwintich jaar genochzaam mijn doen krencken/ door dagelijcks bedil en zijn regeringh fel.'⁶⁰ Het 'dagelijcks bedil' was echter noodzakelijk, want de reputatie van de familie hing ervan af. Wanneer een persoon in opspraak raakte, kon dit gevolgen hebben voor de eer van de hele familie.⁶¹ Vandaar dat Pieter in 1654 besloot zijn broer Hermanus te helpen.

Zij troosten ons na wensch, mijn broeder seij: mijn broer, schep moet in 't ongeval dat u dus wedervoer.
 Wij zullen u met lust herstelle, zonder weeten van iemant buijten ons, aij wil u smart vergeeten.
 Painst dat ge eerst begint, God zal u bijstant doen en u vervalte staat zal niemant dan vermoên.
 Wij zullen u zo veel ons machten moogen wercken, in uwe ongeval door ons aanvoering stercken.⁶²

Dat een lid van de familie Verbeeck in financiële problemen verkeerde, mocht niet naar buiten toe bekend raken. De problemen moesten binnenshuis opgelost worden, opdat de reputatie van de familie niet in het gedrang kwam. Zonder slag of stoot werden de oplossingen niet gevonden. Volgens het Memoriaal waren familieruzies niet van de lucht. Van echte waarderding voor zijn verwanten laat Verbeeck maar weinig blijken. Toch waren zij onmisbaar in de zorg om het bestaan.

60 Ibidem, 225.

61 Kooijmans, *Vriendschap*, 40, 56.

62 Verbeeck, *Memoriaal*, 102.

Conclusie

Dat in de tijd waarin Verbeeck leefde het leven van de mens op aarde een strijd was, wordt uit het Memoriaal wel duidelijk. In de 17e eeuw was de bestaansonzekerheid groot: ziekte of economische tegenslag konden iemand in korte tijd aan de rand van de afgrond brengen. Dat gold zeker voor lagere groepen in de samenleving, waartoe ook Hermanus behoorde. Onverwachte tegenslagen bepaalden daarom grotendeels iemands levensloop. Door van beroep te veranderen kon men proberen op deze tegenslagen in te spelen. Zo begon Hermanus Verbeeck aanvankelijk als bontwerker en probeerde hij het later als kruidenier, boekhouder, makelaar en klerk. Maar alleen kon hij het niet bolwerken, het werk van zijn vrouw Clara was minstens zo belangrijk. De onzekerheid van het bestaan kon gedeeltelijk verminderd worden door lidmaatschap van het gilde. Daarnaast boden familie en kennissen verzekering tegen de risico's van het bestaan. Zij steunden financieel, boden in moeilijke tijden onderdak en zorgden voor werk. Door al deze mogelijkheden te benutten en verschillende strategieën te combineren, slaagde Verbeeck erin zich staande te houden. Daarmee vormde hij geen uitzondering in de 17e eeuw. Hij vertrouwde echter zijn problemen toe aan papier en dát was wel bijzonder. Dankzij het 'Memoriaal ofte mijn levensraijnsinghe' kunnen wij nu meer te weten komen over de bestaanszorgen van een gewone man in de 17e eeuw.